

планів [2], а отже буде ключовим елементом в створенні середовища, де діти відчуватимуть підтримку родини, почуватимуться щасливими та захищеними і як наслідок, зможуть максимально розвивати свій потенціал.

Отже, вчителі, батьки та інші фахівці відіграють ключову роль у підтримці всіх аспектів процесу інклюзивного навчання. Саме завдяки зусиллям вчителів та інших фахівців, а також впливу самого оточення, діти розвиваються та змінюються. Взаємодія всіх учасників педагогічного процесу позитивно впливає на успішну соціалізацію та адаптацію дитини з освітніми труднощами, а також допомагає досягти очікуваного, максимально сприятливого результату у вирішенні існуючих проблемних питань відносно різноманітних труднощів у навчальному процесі.

Література

1. Ілляшенко Т.Д., Рождественська М.В. Допоможіть дитині розвиватися. – Київ, 2007. – 93 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивне навчання: вибір батьків / А.А. Колупаєва, Л.М. Наконечна. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56с. (Інклюзивне навчання за нозологіями).
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ. 2018. – 252 с.
4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 с.
5. Якиманська І. С. Особистісно-орієнтоване навчання в сучасній школі. М., 1996. – 110 с.
6. Яценко Т.С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями. Київ: Освіта, 1993. – 257 с.

УДК 372.41

ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Гупан Н.М.,

головний науковий співробітник

Інституту педагогіки НАПН України,

доктор педагогічних наук,

професор

Анотація. У тезах обґрунтовано необхідність оновлення змісту підготовки вчителів різних предметів до розвитку критичного мислення учнів. Розкрито особливості психологічної та педагогічної готовності вчителів до здійснення відповідної моделі навчання.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток, підготовка вчителя

Зміст і організація освітнього процесу в Новій українській школі дуже відрізняється від попереднього етапу формування вітчизняної системи освіти й обумовлює нові вимоги до вчителя [2]. Очевидно, що окрім змін у змісті і діяльності вчителів того чи іншого предмета, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти [1] та модельними програмами з різних предметів/інтегрованих курсів, існує певний набір характеристик діяльності вчителя, які можуть забезпечити послідовний позитивний вплив на результати навчання учнів НУШ.

У концепції Нової української школи вперше у вітчизняній дидактиці з'явився термін «наскрізні уміння учнів» (англомовний аналог «cross-cutting skills»), що є свідченням інтеграції української освіти в європейській контекст. У зарубіжній педагогіці під ними розуміють основні навички, якими має оволодіти учень, щоб бути продуктивним в опануванні у майбутньому будь-якою професійною діяльністю. Серед інших умінь важливим є формування в учнів критичного мислення, що має реалізовуватись у навчанні будь-якого шкільного предмета. [4]

Розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. У цьому сенсі життєва необхідність розвитку критичного мислення учнів очевидна. Тільки таким шляхом ми можемо розвиватись відповідно до вимог світового співтовариства та демократії.

Водночас опитування вчителів свідчать, що значна частина з них не розуміє, сутності критичного мислення як наскрізного уміння, яке формується засобами усіх шкільних предметів і є підґрунтям для формування компетентностей учнів на будь-якому уроці. Дехто з них вважають, що гарно освічений учень має насамперед оволодіти вичерпною інформацією та предметними навичками у певній галузі знань. Головне якісно навчати учнів предмета, тоді вони добре здадуть тести ЗНО. Наслідками цієї позиції є те, що незважаючи на всі декларації, у навчальному процесі продовжує панувати знаннєвий підхід, що поступово знищує в учнів мотивацію до мислення, думання. На більшості таких уроків значну частину часу говорять і активно діють вчителі, тоді як учні залишаються пасивними слухачами. Багато вчительських висловлювань є твердженнями, а не запитаннями. Знання сприймаються вчителем як еквівалент запам'ятовування, тому більшість учнів вважає, що коли вони повторюють сказане вчителем або подане у тексті, вони мають знання. У спробах постійно зводити складне до простого, даючи учням формули, процедури, короткі відповіді та алгоритми для запам'ятовування і практики, вчителі сподіваються що це нарешті призведе учнів до розуміння того, що вивчається. Проте подібна практика не акцентує на необхідності розуміння проблеми. Такі дані опитувань і спостережень навчального процесу засвідчують певну неготовність вчителів до розв'язання цього завдання: як психологічну - наявність стереотипів, так і методичну – брак знань і умінь, яких потребує системна робота з учнями для розвитку їхнього мислення.

Спробуємо розібратись, які аспекти змісту перепідготовки вчителів різних предметів вимагають оновлення з точки зору підготовки їх до розвитку критичного мислення учнів. На перший погляд – це не дуже складне завдання, бо технологія розвитку критичного мислення учнів складається з певної сукупності методів/стратегій, з якими варто

познайомити вчителів. Ці методи легко вбудовуються в будь-який урок і за допомогою чітких та зрозумілих алгоритмів діяльності швидко й без зусиль сприймаються дітьми. Вони не потребують додаткових матеріальних витрат на нові матеріали чи обладнання. Крім того, як показує досвід, дітям подобаються такі методи роботи, що сприяє мотивації до навчання і значно полегшує роботу вчителя.

Водночас проблема є набагато складнішою, оскільки методи розвитку критичного мислення мають бути застосовані системно на кожному уроці, на основі глибокого осмислення вчителем сутності критичного мислення у цілому. [3] Дуже важливо обирати для кожного уроку саме ті методи, які відповідають змісту і цілям уроку, розуміючи глибинний зміст методу, а не лише його привабливість. Механічне копіювання методів, або їх використання тільки на відкритих уроках не призводить до серйозних результатів. Крім того, більшість чинних підручників недостатньо адаптовані під організацію критичного дослідження матеріалу учнями, а є набором готових висновків. Тому вчитель не може спиратися на них методично у процесі розвитку критичного мислення учнів.

Модель навчання, орієнтована на розвиток критичного мислення, руйнує знаннєвий підхід на кожному кроці: учнів постійно запитують про те, чого вони дізнались, стимулюють застосувати їхні нові ідеї, порівняти власні ідеї з тими, що є у підручниках, активно обговорювати те, чого вони навчаються у малих групах. Домінуючим на уроці стає процес самостійного дослідження, конструювання знань учнями у процесі активної пізнавальної діяльності. Тому вчителю потрібно створити умови для навчання, уміння організувати навчальний процес у цій парадигмі. [3] Отже, у процесі перепідготовки варто звернути увагу на подолання вчителями певних стереотипів щодо професійної діяльності, зокрема: 1) досі існує така вчительська ідея: «я знаю як

правильно і я вас цьому навчу». І в підручнику написано як правильно (вчиняти, діяти, думати ...). Тож подолання цього ставлення є необхідною умовою для розвитку критичного мислення. Одна з найголовніших ідей – правильних відповідей може бути багато. Отже приймати іншу думку як привід подумати над нею, замислитись: а може вона є найкращим на сьогодні рішенням – це здатність корисна. Вчительська позиція не тільки не має заперечувати відмінних від неї думок, а й стимулювати їхній пошук; 2) сучасні діти здатні до самостійної роботи з інформацією все більше. Вона їх оточує скрізь. Їх потрібно навчити опрацьовувати її, а не підмінити собою цей процес. Намагання «підгодовувати» учнів готовими рецептами і правилами, установками та рішеннями аж ніяк не сприяють розвитку критичного мислення. У вчителів є чудові інструменти: завдання для роботи з інформацією та запитання. Вони дозволяють перетворити навчання на процес дослідження; 3) шкідливим стереотипом є ставлення до запитання, лише як до засобу контролю і перевірки. Воно формує стійку відразу до запитань, бо учень побоюється відповісти неправильно. І побоювання запитувати – «ну я ж не можу запитувати (тобто перевіряти) дорослого/начальника/ колегу». Водночас нам потрібна здатність вчителів, які розвивають на уроках критичне мислення: запитувати частіше, ніж розповідати. У розвитку критичного мислення запитання мають відігравати іншу роль, а саме - запуску процесу мислення, початку пошуку рішення. Тому чим частіше вчителі/вчительки будуть запитувати дітей про їхню думку, враження, ідеї, тим краще; 4) іноді вчителі, намагаючись «втиснути» в урок якомога більше максимально пришвидшують темп діяльності учнів. Проте, запитання, над якими діти думають (аналізують, оцінюють, порівнюють тощо), потребують часу на формулювання відповіді. Вимога одразу отримати відповідь доречна лише тоді, коли перевіряється пам'ять. У

всіх інших випадках мисленнєвий процес вимагає часу. І цей час в кожній дитині свій. Тож давати учневі можливість сформулювати відповідь, не квапити його, є завданням вчителя/вчительки. Критичне мислення є процесом самостійним і носить індивідуальний характер; 5) нарешті ще один з найпоширеніших стереотипів, від якого варто відмовитись - про шкідливість різноманітних гаджетів для навчального процесу. Для сучасних дітей вони – як продовження рук, очей, вух. І це повністю змінює процес навчання. Мережа Інтернет, а не вчителі є авторитетним, зручним і найбільш повним джерелом інформації для дітей сьогодні. І дітям потрібно навчитись управлятись з цим потоком, що можливо у безпечному інформаційному середовищі класу.

Очевидно, що всі ці питання мають бути не лише предметом обговорення під час перепідготовки вчителів, а й тренування відповідних моделей поведінки вчителя на тренінгу професійного розвитку. Опанування необхідних знань про критичне мислення і методи його розвитку в учнів без напрацювання відповідних умінь вчителя і подолання названих та інших стереотипів не забезпечить реальну трансформацію навчання в напрямі розвитку наскрізних умінь учнів.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Paul R., & Elder, L. (2009). Guide to Critical Thinking Concepts and Tools, Foundation for Critical Thinking Press.
4. Пометун, Олена Іванівна. *М'які навички вчителя для сильної школи*: У зб. Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 лютого 2021 р.) Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, м. Київ. Дніпро, Україна, с. 148-150. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724154/>